ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ

THE PROBLEMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: TRANSFORMATION CHANGES

У статті розглядаються проблеми внутрішньо переміщених осіб від початку переселення до сьогодення. Також показані головні причини переміщення та потреби людей. Викладаються теоретичні основи дослідження – роботи вчених, які вивчали проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання та вплив їх у територіальні громади. Основна увага приділяється проблемам періоду початку воєнного конфлікту на Донбасі та їх трансформаційним змінам. Незважаючи на те, що категорія внутрішньо переміщених осіб в Україні з'явилася ще весною 2014 року, актуальною залишається проблема забезпечення прав цієї категорії. За п'ять років існування внутрішньо переміщених осіб на території України в забезпеченні їхніх прав відображені позитивні тенденції: з'явилося відповідне нормативно-правове регулювання, налагодилася робота державних органів та місцевого самоврядування в цій сфері, з'явилися бази даних, державою виділяються кошти на підтримку внутрішньо переміщених осіб. Разом із тим не вирішеною залишається низка проблем. Нормативно-правові акти недосконалі і мають суперечності та прогалини. У статті узагальнено найгостріші проблеми, що приводить до висновків про необхідність найскорішого їх вирішення як на місцевому, так і на регіональному рівнях. Для вирішення багатьох питань, окреслених у статті, необхідні виключно законодавчі зміни. Значна частина з визначених у дослідженні проблем існує впродовж тривалого періоду, а окремі з них із часом лише збільшуються, тому можна говорити про відсутність відповідної політичної волі щодо вирішення окремих виявлених проблем. Практичним значенням статті якраз є визначення низки головних проблем внутрішньо переміщених осіб для надання їм якісної допомоги щодо їх подолання у найближчому майбутньому. Невизначеність ситуації тримає і вимушених переселенців, і все населення країни в напрузі. Але довгострокові випробування мають і зворотний бік. Крім втрат і поневірянь, вони стають перевіркою на міцність, витривалість, мужність, стресостійкість, силу духу і благородство.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа (ВПО), проблеми, міграція, вимушений мігрант, біженець, військовий конфлікт,

територіальна громада, інтеграція, дискримінація, Україна.

The article deals with the problems of internally displaced persons from the moment of relocation to the present. The main reasons for people's displacement and needs are also shown. Theoretical foundations of the study are presented – the work of scientists who studied the problems of adaptation of internally displaced persons at the new place of residence and their integration into territorial communities. The main attention is paid to the problems of the period of the beginning of the military conflict in Donbass and their transformational changes. Despite the fact that the category of internally displaced persons in Ukraine appeared in the spring of 2014, the problem of securing the rights of this category remains an urgent one. During the five years of the existence of internally displaced persons in the territory of Ukraine, positive tendencies have been reflected in the protection of their rights: appropriate regulatory regulation has emerged, the work of state bodies and local self-government in this field has been established, databases have been opened, and the state has been allocated funds for support for internally displaced persons. However, a number of problems remain unresolved. Regulations are imperfect and have contradictions and gaps. The article summarizes the most extreme problems, which leads to the conclusion that they need to be addressed as soon as possible, both locally and regionally. To address many of the issues outlined in the article, only legislative changes are required. Much of the problem identified in the study has existed over a long period, and some of them have only increased over time, so one can speak of a lack of political will to address the individual issues identified. The practical significance of the article is to identify a number of major problems of internally displaced persons in order to provide them with qualitative assistance in overcoming them in the near future. The uncertainty of the situation keeps both IDPs and the entire population in tension. But long-term trials have the downside. In addition to losses and suffering, they become a test of strength, endurance, courage, stress, spirit and nobility.

Key words: internally displaced person (IDPs), problems, migration, forced migrant, refugee, military conflict, territorial community, integration, discrimination, Ukraine.

УДК 316.3 Соціологія
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.14>

Погуляйло Т.О.
аспірантка відділу соціальних експертиз
Інститут соціології Національної
академії наук України

Актуальність теми. Відсутність перспектив швидкого відновлення контролю української влади за всіма територіями є наслідком подальшого збільшення масштабів внутрішньої міграції населення. Через інтенсивні періодичні бойові дії Україна стикається з внутрішньою

вимушеною міграцією. Станом на 01 квітня 2019 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 млн 369 тис. 787 переселенців. Ця цифра є досить великою.

Вимушена міграція людей завжди веде до низки проблем, які терміново мають бути вирішені. Потрібно створити певний дієвий механізм для органів влади у разі звернення ВПО щодо вирішення найголовніших питань: пошуку роботи і працевлаштування; відновлення документів; вирішення житлових проблем; створення умов для перепідготовки фахівців (особливо фахівців важкої промисловості); забезпечення соціального захисту нової категорії населення України – внутрішньо переміщених осіб; забезпечення місцями в дитячих садках і школах; вступу і продовження навчання у ВНЗ, надання медичної допомоги особам, що потребують спеціалізованої чи висококваліфікованої медичної допомоги; встановлення правового регулювання проблем людей зі статусом ВПО; створення умов для позитивного використання потенціалу внутрішньо переміщених осіб.

Проблеми, з якими стикаються ВПО, пов'язані з недостатністю або перекриттям доступу до ресурсів і діяльності, яка доступна для більшої частини населення у нових місцях проживання переселенців. У зв'язку з переміщенням із територій, де проходять бойові дії, більшість ВПО втратила роботу, а отже, джерела до існування, тому можна стверджувати про виникнення феномена раптової бідності серед представників цієї групи [19].

Тільки в 2016 році було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Через відсутність досвіду в цих питаннях влада тільки починає налагоджувати механізм державної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Тому важливою й необхідною проблемою є висвітлення тих питань, які стосуються різних категорій ВПО, адже не слід проводити паралелі щодо потенціалу працюючого переселенця та простого пенсіонера, одинокої мами та жінки, яка перебуває у повноцінному шлюбі. Так, їх усіх об'єднує спільне горе, але всі вони мають різний потенціал до пристосування свого життя на новому місці.

Слід розуміти, що вимушене внутрішнє переміщення осіб – факт, протяжність і масштаби якого важко спрогнозувати. Тому держава щодо цієї категорії мігрантів має чітко виконувати свої базові міграційні функції – регулюючи, контролюючи, дипломатичну й інтегративну [15, с. 121]. Зрозуміло, що ВПО – специфічна цільова група реалізації міграційної політики, якій притаманні різномірні ознаки, детерміновані особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища [16, с. 109].

Постановка проблеми. Світ занепокоєний проблемами внутрішньо переміщених осіб, бо ця категорія суспільства стала найбільш актуальною під час вивчення та вирішення гумані-

тарних і соціально-політичних питань. Довготривалість конфлікту та перебування людей у статусі внутрішньо переміщених осіб викликало і зміну самих проблем, з якими стикаються переселенці Донбасу, починаючи з 2014 року до сьогоднішнього. Яка тенденція змін цих проблем: у позитивну чи негативну сторону?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи (ВПО), займаються багато науковців, проведено багато досліджень. Більшість сучасних наукових досліджень присвячена аналізу міжнародного режиму захисту прав біженців загалом та міжнародно-правового статусу біженців і шукачів притулку зокрема. Українські дослідники розглядали проблеми дискримінації внутрішньо переміщених осіб, досліджували ставлення до переселенців, оцінювали потреби різних категорій внутрішньо переміщених осіб [14; 18].

Довготривалість перебування у статусі ВПО спричинила модифікацію проблем, які визначаються часом, обставинами, потребами переселенців, а також ставленням до них людей із приймаючих громад.

Тривалий час невизначеності ситуації, поступова адаптація до нових умов життєдіяльності зумовили вибір щодо сьогодення і майбутнього. І вибір цей для багатьох ВПО виявився успішним. Про таких людей почали виходити книги, писатися статті в газетах і журналах.

Наприклад, успішна адаптація переселенців описана в книгах «Знедолені? Нездоланні!», які вийшли в 2016–2017 роках. Перед нами постають розповіді успішних переселенців, для яких Україна стала найважливішим аспектом їхнього «Я». Книги видані Інститутом демократії ім. П. Орлика за підтримки Internews Europe в рамках проєкту Internews в Україні [22].

У працях І. Аракелової, О. Балусової розглянуто проблеми дискримінації внутрішньо переміщених осіб крізь призму українського національного архетипу. Проаналізовано нормативно-правові акти, які спрямовані на захист від дискримінації в Україні. Визначено основні сфери прояву несправедливого ставлення до аналізованої категорії населення [14].

Відреагували на злободенні проблеми країни Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України (ІДСД), Інститут економіки та прогнозування НАН України та Національний інститут стратегічних досліджень. Академік НАН України Е. Лібанова влітку 2014 року стала одним з основних організаторів та ініціаторів проведення круглого столу з проблем переселенців [23].

Соціологи зробили значний внесок у проблематику переселенців. З глибоким розу-

мінням і неупередженою оцінкою подій на Сході України і науковою аргументацією проблем і негативних наслідків військового конфлікту О. Балакірева зі своїм науковим колективом показала невичерпні можливості державної політики з прискорення адаптації ВПО в Україні. Також виступає з позицією сприяння розвитку внутрішнього потенціалу вимушених переселенців із вигідної позиції суспільству, побудувати партнерські відносини між ними і місцевим населенням, а також підвищити можливості людського ресурсу ВПО [18].

О. Новікова у колективній монографії «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху» провела аналіз проблем соціально-економічного розвитку Донбасу, причин і наслідків воєнного конфлікту, масштабів вимушеного переселення мешканців Донецької та Луганської областей; визначила довгострокові завдання щодо вирішення проблем ВПО; розробила теоретичні підходи до формування концепції відновлення та розбудови миру на Сході України. Надала оцінку правових засад формування умов і можливостей захисту прав ВПО. Систематизовано міжнародний досвід вирішення їхніх проблем [1, с. 105–180, с. 233–258].

Основу законодавчої бази для врегулювання статусу ВПО становлять нормативні документи: Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2] і Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3].

Мета дослідження – розкрити процес трансформації проблем внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Події на Сході України призвели до значного переміщення громадян усередині нашої держави. Тенденції до зниження їх кількості не спостерігається, оскільки навіть учорашні прихильники «республік», зневірившись у їхній перспективності та оцінивши реалії життя з непомірно високими цінами, дефіцитом продуктів, безробіттям тощо, покидають проблемні території в пошуках кращого життя.

Внутрішньо переміщені особи – це особи, змушені раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і перебувають на території власної країни [11].

Вимушене переміщення – це сукупність територіальних переміщень, пов'язаних із постійною або тимчасовою зміною місця проживання людей через незалежні від них причини, як правило, всупереч їхнім бажанням.

У державах, де у зв'язку зі збройними конфліктами виникла потреба в законодав-

чому регулюванні виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, за тривалий час напрацювали широку правозастосовчу базу з цього питання. Серед них – Грузія, Боснія й Герцеговина, Молдова. Так, у Грузії з 1998 р. до 2001 р. громадяни брали участь у виборах відповідно до їхніх місць проживання. Щоб отримати право проголосувати, внутрішньо переміщеним особам потрібно було зареєструвати свої місця тимчасового перебування як нові місця постійного проживання. А це було однією з підстав для припинення статусу внутрішнього переселенця, що призводило до скасування всіх пільг, пов'язаних із цим статусом. Тож внутрішньо переміщені особи не могли жертвувати пільгами заради реалізації виборчого права на місцевих виборах [7, с. 11]. Лише в 2001 р. завдяки зусиллям правозахисників парламент прийняв Органічний закон про Єдиний виборчий кодекс, який надав внутрішньо переміщеним особам право голосувати на місцевих виборах за їх тимчасовим місцем перебування. Однак через наявність правил реєстрації, які передбачали позбавлення статусу та пільг внутрішньо переміщеної особи, реалізація виборчих прав залишалася під питанням [7, с. 13–14].

На відміну від Грузії, внутрішньо переміщені особи Боснії й Герцеговини мають право голосувати як за поточним місцем перебування, так і за постійним місцем проживання. Крім того, вони можуть обирати, чи хочуть вони голосувати особисто, чи заочно за відкріпними талонами. Вважається, що голосування за постійним місцем проживання може сприяти поверненню вимушених переселенців додому та примиренню між ними та місцевими громадами у звичних місцях проживання. Метою надання такої можливості переселенцям було сприяння процесу їх реінтеграції, при цьому міжнародне співтовариство сподівалося, що переселенці будуть голосувати в основному в тих місцевостях, де вони жили до початку конфлікту, а не за їх поточним місцем проживання [7, с. 23–24].

У 1992 р. Республіка Молдова зіштовхнулася з гуманітарною кризою, коли внаслідок війни, за підрахунками науковців, перемістилося близько 130 тис. людей. Аналіз законодавства цієї держави дає змогу констатувати той факт, що воно не забезпечує належного нормативного гарантування реалізації цієї категорії осіб їхніх прав і свобод. Стосовно виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, то ст. 123 Кодексу про вибори Республіки Молдова зазначає, що у виборах місцевої ради не беруть участь виборці, які не проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці [7].

Ситуація з переселенцями в Україні існує вже не перший рік, незважаючи на всі спроби

її подолати з боку української влади за партнерської допомоги інших країн і гуманітарних організацій, натеper інтеграція внутрішньо переміщених осіб на території України зіштовхується з низкою проблем, які нині повною мірою неврегульовані.

Є 2 категорії переселенців: 1) особи, які мали змогу самостійно за рахунок власних ресурсів купити або вийняти нове житло, знайти роботу та влаштуватися; 2) ті, хто цілком залежить від державної, міжнародної, громадської, благодійної допомоги, мають багато проблем і не в змозі самостійно їх вирішувати через відсутність власних ресурсів.

Проблемами всіх вимушено переміщених осіб, сімей із дітьми є реєстрація, їжа, житло, соціальні виплати, освіта дітям, особливо в дитячих садках, послуги з охорони здоров'я, працевлаштування працездатних членів родини й забезпечення певного рівня життя родини для виховання, догляду й розвитку дітей, життя членів сім'ї.

Вивчення звернень ВПО до громадських приймалень правозахисних організацій дає змогу констатувати, що на початку 2015 року під час активних бойових дій головними проблемами для переселенців були:

1. Евакуація із зони конфлікту. Не вистачало транспорту, у тому числі спеціалізованого. Автобуси потрапляли під обстріли терористів, деякі автобуси не випускали з територій, підконтрольних сепаратистам.

2. Брак місць для транзитного тимчасового поселення.

3. Психологічні травми. ВПО часто перебували у стані стресу через обстріли, зруйнування житла, загрози життю та здоров'ю, загинув близьких.

4. Отримання довідки ВПО, відновлення пенсій та соціальних виплат, а також оформлення грошової допомоги від держави. Черги, щоб стати на облік, у східних регіонах України на початку року розтягувалися на кілька місяців. Люди залишалися без коштів і могли розраховувати тільки на благодійну та гуманітарну допомогу.

5. Медицина. Доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто не виправдано пов'язаний із взяттям на облік і реєстрацією місця проживання. Є також проблема неврахування ВПО під час розподілення державою життєво необхідних медичних препаратів для хворих, які їх потребують [30].

Невирішеними проблемами, які залишилися в другій половині 2015 року, стали: 1. Дискримінація ВПО внаслідок недоліків наведених вище законодавчих та підзаконних актів та адміністративної практики. 2. Житло для переселенців. 3. Працевлаштування [30].

За даними Моніторингу надання медичної допомоги та витрачання бюджетних коштів

на ВПО, проведеного Харківським інститутом соціальних досліджень разом із Чугувською правозахисною групою за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», визначено, що серед головних проблем, які хвилюють переселенців більш за все, станом на березень 2015 року, можна визначити пошук житла (66% від усіх відповідей), потребу у харчуванні (43%), труднощі у працевлаштуванні (41%), відсутність грошей на повернення додому (26%), потребу у теплих речах (25%) [31].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) за фінансування ЄС упродовж останніх двох років регулярно проводить моніторинг стану ВПО в Україні. Під час підготовки чергового звіту експерти МОМ упродовж лютого 2018 року опитали близько 7,5 тисячі осіб у 24 областях України. Основними методами збору інформації стали особисті інтерв'ю на підконтрольних уряду України територіях (3673 особи) та телефонні інтерв'ю з ВПО, що повернулися на непідконтрольні Києву території Донбасу (4013 осіб).

У звіті МОМ наголошується, що добробут ВПО у березні 2018 року дещо погіршився. На це вказує зниження середньомісячного доходу на одного члена родини. Середній такий дохід зараз становить 2239 гривень, що на 207 гривень менше, ніж було наприкінці минулого року. Ці дані, за словами аналітиків МОМ, свідчать про загальну економічну незахищеність родин ВПО, оскільки такий середньомісячний дохід значно нижчий, ніж загалом серед домогосподарств України, а також нижчий за встановлений Міністерством соціальної політики фактичний прожитковий мінімум [29].

Найбільшою проблемою ВПО є житлові умови, про це повідомив кожний п'ятий опитаний переселенець. Більшість ВПО досі мешкають в орендованих помешканнях. Так, 47% орендують квартири, 9% – будинки і 5% – кімнати.

Експерти МОМ зауважили, що частка ВПО, котрі повідомили про успішну інтеграцію у нову громаду, значно зменшилась порівняно з попередніми періодами. У грудні 2018 року цей показник становив 65%, у березні – лише 38%. Найменш інтегрованими почуваються ті, хто перемістився у підконтрольну уряду частину Донецької та Луганської областей.

У березні 2018 року 70% опитаних ВПО повідомили, що мешкали у тимчасовому місці проживання більше 31 місяця. Згідно з результатами, загалом ВПО залишаються у своєму місці проживання та не мають наміру переїжджати. Водночас 38% респондентів повідомили про намір не повертатися навіть після завершення конфлікту [29].

Як бачимо, наразі рівень соціальної захищеності переселенців в Україні після чотирьох років конфлікту залишається вкрай низьким.

Позитивні наслідки інтеграції ВПО в приймаючі громади проявляються в активізації підприємницької діяльності, в стимулюванні розвитку громад за рахунок допомоги міжнародних організацій ВПО, у зростанні якості і кількості трудового потенціалу, в посиленні соціальної активності за рахунок громадських активістів із числа переселенців, у зростанні надходжень до місцевого бюджету за рахунок податків і витрат ВПО, в розвитку ринку споживачів [1].

Серед позитивних наслідків появи переселенців місцеві мешканці зазначають насамперед появу кваліфікованих спеціалістів та приріст робочої сили (35% від тих, хто відповів). Також відзначається, що переселенці є нормальними адекватними хорошими людьми (16%), збільшення кількості населення (12%), більша згуртованість людей (8%), збільшення фінансування на ремонт у місті (8%), поява освітніх закладів та робочих місць (7%) [31].

На жаль, у приймаючих територіальних громадах України здебільшого простежується відсутність чіткого розуміння статусу внутрішньо переміщених осіб, сприйняття таких осіб як тимчасових жителів, які не зацікавлені брати участь у справах місцевої громади. Однак більшість із тих, хто отримав довідки ВПО, прожили в територіальній громаді вже більше року. Саме тому вони мають право бути обізнаними щодо актуальних подій і проблем громади, брати повноцінну участь у суспільно-політичному житті.

Висновки. Державна політика щодо ВПО пройшла значний шлях і має конкретні здобутки. Узагальнено та визнано міжнародні принципи розв'язання проблем ВПО, вироблені та рекомендовані Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Державними органами напрацьовано певне нормативно-правове поле та накопичений досвід. Для забезпечення соціального захисту ВПО створений міжвідомчий координаційний штаб, до складу якого входять представники 15 міністерств та відомств, які забезпечують організацією соціального захисту ВПО, кожен у межах своїх повноважень. Важливим результатом процесу розбудови державної політики стосовно ВПО можна вважати те, що відбулося усвідомлення та розуміння, що ця проблема довгострокова [18; 22].

Україна переходить із процесу тимчасової стратегії щодо ВПО до більш сталої, тому що конфлікт досі не вирішено, а людям, які змінили своє постійне місце проживання на нове, треба жити повноцінним життям. Внутрішньо переміщені особи за умов збройного конфлікту – це досить нова категорія українського суспільства, з якою світ уже неодноразово стикався, але для нашої держави ця категорія населення з'явилася вперше, тому це поя-

нює неготовність влади до вирішення одразу багатьох проблем цих людей.

Можна говорити, що проблеми внутрішньо переміщених осіб поділяються на ті, які задовольняють базові потреби родини й вирішуються адміністративними послугами, та ті, які задовольняють духовні й соціальні потреби людини і потребують комплексу соціальних послуг. Подолання конфліктів, пов'язаних із процесом зближення ВПО з представниками нових територіальних громад, необхідно мінімізувати за допомогою спільної взаємодії, діалогу, сумісної роботи над соціокультурними протиріччями, а також завжди бути соціально відповідальними перед членами територіальних громад за свою діяльність.

Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що вони є досить великою за кількістю частиною населення України, яку неможливо не помічати, і вони, залишаючись громадянами своєї рідної держави, повністю перебувають під її юрисдикцією, навіть якщо країна виявилася абсолютно неготовою щодо вирішення питань цієї нової категорії суспільства. Звісно, держава не в змозі утримувати таку величезну кількість людей. Хоча вона в змозі прийняти потрібні закони, які полегшать існування переселенців та покажуть, що держава Україна піклується про них, намагається допомогти, а не навпаки – перешкоджає політичній та соціальній активності ВПО (дискримінаційний контроль місця проживання, обмеження виборчих прав та вибору банківських установ для отримання пенсій та інших соціальних виплат).

Специфікою нової категорії українського соціуму є також те, що конфлікт на Донбасі досі не завершено. Вже не перший рік ідуть обговорення щодо його остаточного вирішення, але, на жаль, досі не видно світла наприкінці тунелю. Тому ВПО поки що постійно перебувають у «підвішеному» стані, тобто не знають, що їм робити: залишатися вже на новому місці проживання чи повертатися додому. І яке б рішення не обрала кожна з родин переселенців, зробити це буде дуже важко і з психологічної точки зору, і з моральної, і з фінансової.

Затяжний характер перебування ВПО в місцях переселення потребує реалізації спеціальної державної програми щодо інтеграції вимушених переселенців у територіальні громади, щоб зникли настрої песимізму, злості, безвихідності і змінилися на відчуття повної захищеності, довіри, взаємодопомоги.

Внутрішньо переміщені особи – це громадяни України. Деякі країни світу вже мають значний досвід роботи з внутрішніми переселенцями, тому ми можемо запозичити їхні позитивні напрацювання та допомогти їм освоїтися на новому місці. Всі вони пере-

жили значну травму свого життя. І хоча наша держава потребує допомоги щодо вирішення проблем вимушених переселенців, але офіційно надання допомоги ВПО від міжнародних органів може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави.

Через військові дії та їх наслідки ВПО змушені були покинути постійне місце проживання для збереження свого життя, при цьому залишаючись на території своєї держави. Держава має сприяти захисту та підтримці цієї категорії населення, спираючись на міжнародні норми регулювання питань, які пов'язані з проблемами внутрішньої міграції, сформулювати власну нормативно-правову базу щодо врегулювання прав, обов'язків і пільг для ВПО. Це обов'язково необхідно зробити якнайшвидше, щоб підтримати український дух громадян, які вимушені були переміститися через військові дії, допомогти їм реалізуватися на новому місці проживання з дотриманням усіх прав громадянина України та використати стратегію їхньої адаптації на користь держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. С. 448.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
3. Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
4. Юдина Т.Н. Социология миграции : учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2006. С. 272. ("Gaudeamus").
5. Massey D.S., Arango J., Hugo G., Taylor J.E. Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and development review*. Vol. 19. 1993.
6. Giddens A. *Consequences of Modernity*. Cambridge : Polity Press. 1990.
7. Ніжарадзе О. Вибірчі права внутрішньо переміщених осіб : міжнародна практика, можливі варіанти для України та рекомендації. ВГО ГМ ОПОРА, 2015. С. 29 URL: <https://www.oporaua.org/vybory/mistsevi-vybory-2015/41916-problemniaspekty-vyboriv-v-ukraini-pohliad-zzovni-ta-zseredyny>
8. Архипов Ю.А. Міграційна ситуація та її вплив на ситуацію в країні і регіоні. *Міграція і внутрішня безпека. Аспекти взаємодії* : збірник матеріалів IX Міжнародного семінару з актуальних проблем міграції (23–24 червня 2003 р., Москва). Москва, 2003. С. 39.
9. Кодекс о выборах Республики Молдова от 21.11.1997 г.
10. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 03.03.2016 р.
11. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості». *Український соціум*. 2015. № 1. С. 175–181.
12. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб...» : Постанова Верховної Ради України від 31 берез. 2016 р. № 1074-VIII. *ВВР України*. 2016. № 18.
13. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/15133.html>.
14. Балусева О.В. Дискримінація внутрішньо переміщених осіб в Україні: архетипна природа. *Публічне урядування*. 2016. № 2. С. 48–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_6.
15. Пуригіна О.Г., Сардак С.Є. Міжнародна міграція : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 312.
16. Ніколайчук М. Складові елементи механізму регулювання міграційних процесів сільського населення. *Регіональна економіка*. 2005. № 3 (37). С. 105–112.
17. Лібанова Е.М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України: Презентація: Міжнародна науково-практична конференція «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості», 27 лютого 2015 р.: Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. URL: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>
18. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2016. С. 140.
19. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1. С. 11–21. *Внутренне перемещённые лица*. URL: <http://www.refworld.org.ru/idps.html>.
20. «Знедолені? Нездоланні!». Інститут демократії імені Пилипа Орлика. URL: <http://idpo.org.ua/wp-content/uploads/2017/book-2.pdf>.
21. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: національна доповідь. / Е.М. Лібанова, В.П. Горбулін, С.І. Пирожков та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. Київ : НАН України, 2015. С. 363.
22. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія. / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ : НІСД, 2015. С. 22.
23. Переселенці. Люди, які не загубили себе: дискурс. Брустури, 2016. С. 26. *Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні*. Т. I : Зведений звіт ООН, ЄС, Група Світового банку. URL: <http://www.minregion.gov.ua/news/ocinka-shlyahiv-vidnovlennya-ta-rozbudovimiru-provedena-misieyu-esoon-ta-svitovogo-ban-kusta>.
24. Попередній аналіз та оцінка потреб ВПО. УВКБ ООН, жовтень 2014. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>.
25. Кумулятивний звіт МОМ за березень 2016 – жовтень 2017 «Ситуації з внутрішньо переміщеними особами». URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_cumulative_report_rounds_1_to_6_ukr.pdf

26. Звіт МОМ за березень 2018 «Ситуації з внутрішньо переміщеними особами». URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_9_ukr_press.pdf

27. Права людини в Україні–2015. Доповідь правозахисних організацій. / За заг. ред.: А.П. Бущенко, О.А. Мартиненка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ : КИТ, 2016. С. 260.

28. Моніторинг надання медичної допомоги та витрачання бюджетних коштів на ВПО. *Харківський*

інститут соціальних досліджень. 2015. URL: http://www.irf.ua/knowledgebase/news/monitoring_nadannya_medichnoi_dopomogi_ta_vitrachannya_byudzhethnikh_koshtiv_na_vpo_u_kharkivskiy_oblasti/.

29. Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад. Дослідження виконане на замовлення Internews Network за фінансової підтримки Уряду Канади. КМІС, 2016. С. 62.